

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

מנהג לחלק מעות חטים לעניים לקראת חג הפסח. ורמזו לכה, כי פסח בגימטריה 148 כמנין קמח, וכן לחם (שמרמזות על המצה הקרויה בתורה לחם עני). עם יין שגם אותם צריך לתת לעניים, שניהם יחד בגימטריה 148 כמנין פסח, ובמספר קטן הם 13 כמנין אחד, לרמז שהנתינה לעניים מרבה את האחדות. (חכמה שבה)

פסח הוא הראשון לכל המועדים וכלם מרמזים בברכה השגורה "פסח כשור". פ - פורים, פסח; ס - סכות; ח - חנוכה; כ - פפור; ש - שבעות, שמיני עצרת; ר - ראש השנה. (הרי"ט קארו)

פסח בגימטריה 148 כמנין חנוך דל, שצריך לחנוך דלים ולהקניטם בדרך כבוד לביתו בפסח, והתבות חג הפסח בגימטריה 164 כמנין ונוהג בהם כבוד, שצריך לנהוג כבוד באורחיו. חג המצות בגימטריה 552 כמנין פניהם איש אל אחיו, רמז לשלום ואהבה שצריכים להיות בחג הפסח, וסופי התבות שלחן שלום. (שערי ניסים)

בתבת פסח במלוי האותיות, מרמזות כל מצות ליל הסדר. פ - פסח הוא קרבן הפסח, ה - הנהגה; ס - ספור יציאת מצרים, מ - מצה מרור, כ - כרפס, כורך; ח - חרסת, חסה, חזרת; י - יין; ת - תבשיליו זכר לקרבן פסח וקנינה. (כסא רחמים)

חמץ אסור אפלו במשהו, מפני שאם נוסף משהו לאות ה' שבבת מצה עד שתהפך לאות ח', תתהפך תבת מצה' בשנוי סדר האותיות לחמץ'. (ערוגת הבושם)

הקהה את שניו (הגש"פ) - רשע בגימטריה 570, הסר ממנו את שניו שהן בגימטריה 366 וינתרו 204 כמנין צדיק. (האלשיר הק)

כל דכפין ייתי ויפסח (הגש"פ) - מי שאין לו מצה לאפיקומן זכר לקרבן פסח יבוא ויאכל, שכן תבת ויפסח ראשי תבות וקדם חצות יאכל סעדת פסח. (זרע יעקב)

ספורים

הדפס ממנהיגים, שאל פעם את רבי צבי הירש ברלין: "מדוע נוהגים אתם לשאל בסדר ליל פסח מה נשתנה ולא בחג הסכות? והרי בסכות השנויים גדולים הרבה יותר מחג הפסח, כי יוצאים בה מדיירת קבע לדיירת עראי ויושבים בה שבועה זמים"?! השיב לו רבי צבי הירש: "מנהגנו נכון ומוכן. שהרי בליל פסח רואים היקדים ביצד יושב אביהם יחד עם כל בני המשפחה כבני מלכים, והוא מתפלא ושואל מה נשתנה? הרי אנחנו עדין בגלות ומה לכם לשבת כבני חורין? אולם בחג הסכות, כשרואה שכלם גולים מבתיהם, אין הדבר מפליא אותו, שכן כך דרכם של ישראל להיות בגולה עד הגאולה שתבוא בקרוב".

שנה אחת בפרס הפסח, הגיע הרב מטשבין למאפית מצות בירושלים כדי לבדוק את סדרי האפיה ואת טיב המצות. רצה בעל המאפיה למצא חן בעיני הרב ולהשביח את מצותיו המהדרות, ולכן דרבן מבעוד מועד את העובדים לעבד במהירות ונער בהם שלא יתשלו במלאכתם. בסיום העבודה שנעשתה במהירות ובקדוה רב, אמר לו הרב: "המצות שלך אמנם מהדרות ביותר, אולם אני ארפש את המצות בעבורי במקום אחר". למראה תמיחה בעל המאפיה הסביר הרב: "כשראיתי את המהירות של הפועלים, הבנתי שאתה רודה בהם ומעביר אותם למעלה מבחולתיהם. אני רוצה להשתמש במצות שמהדרות אמנם בין אדם למקום, אולם באו על חשבון הפגיעה בין אדם לחברו".

ערב פסח אחד, התדפקה אלמנה אחת על דלת ביתו של רבי שלמה זלמן אוירבך, והביעה לפניו את צערה: "רכשתי חסה לאכילת מרור בליל הסדר, אולם רואה אני שהיא נגועה בתולעים ואיני יודעת מה לעשות". האלמנה צפתה לקבל פסק הלכתי, אולם רבי שלמה זלמן בקש ממנה את החסה ובמשך שעות תמימות, בזמן בה יקר של ערב פסח, עמד מול השמש היוקדת ובדק כל עלה ועלה ביסודיות. רק לאחר שסיים את מלאכתו והחסה הייתה נקייה וכשרה, שלחה אל האלמנה ושמה את לבה.

נכנס סוחר אחד אל ה"תפארת שלמה" מרדומסק וספר לו על הקשיים שהתגלעו לאחורונה בעסקיו, וזקוק הוא לסכום גדול של כסף כדי להצליח לשוב ולעמד על רגליו. "מדוע אינך מחפש הלוואה גדולה?" שאל הרבי, והסוחר השיב בבשת פנים: "מי ילוה לי כסף? הרי חייב אני כספים רבים לכל הסוחרים וכלם יודעים שמצבי דחוק". אמר לו הרבי: "הצעת אפוא למצב של ושאני יודע לשאל, שאין לה ממי לשאל וללוה, אם כך מברך אני אותך שיתקיים בך את פתח לו', שיפתחו לה שערי שמים ולא תצטרך לבריות". התקיימה באיש ברכתו של הרבי ועד מהרה התהפך מזלזל לטוב.

אמר פעם רבי מאיר שפירא מלברלין: "מנהג הוא להניח ביצה בקערת ליל הסדר, ורמז יש כאן על עם ישראל שמשול הוא לביצה. מה ביצה זו כל מה שאתה מוסיף לבישלה ברותחים ולצלוחתה באש, היא מוסיפה ומתקשה, אף עם ישראל כן שהולך ומתחזק בגלות ומצפה תמיד לגאולה".

היה היה

המכתב אל המלך שהגיע לתעודתו

מדי שנה בשנה, בערב פסח לפני אפיית המצות, נהג רבי חנוך הניד הכהן מאלכסנדר לספר ספור נפלא זה על חוכר יהודי תמים, שבזכות אמונתו הגדולה זכה לגלגל את מזלו לטוב ולזכות לחג חרות בהרחבה כגון מלך.

חוכר יהודי היה בימים ההם, שקבל מאת הפרוץ את הזקיון לנהוג אחרתו ומדי שנה היה משלם את דמי החכירה הנקובים בתאריך קבוע. שנים עברו ונקפו, והנה החל לגלגל של החוכר לחדת מטה. מארעות וצרות שונות באו עליו, הרחוקים הלכו והתמעטו, וכשהגיע יום תשלום דמי החכירה, לא היה בכיסו של החוכר אפלו פרוטה אחת. ברגלים פושלות ובפנים חרות עמד החוכר בפני הפרוץ, ספר לו את מצבו הקשה ובקש ממנו ארפה לשנה נוספת. הפרוץ, שהפיר את היהודי מימים ימימה באדם ישר, הסכים להמתין עם החוב, אלא שגם בשנה שלאחר מכן לא השתפר המצב עד שפקעה סבלנותו של הפרוץ והוא החל לדרש בחזקה את תשלום החוב שהלך ותפח. מדי יום הגיעו שליחיו של הפרוץ ודרשו את שלקום, כשהם מאימים ומטיילים פחד בלב החוכר ובני משפחתו. ימי אכל לחובר היו אותם ימים, עד שבא הפרוץ בכבוד ובצעמו בערב פורים והודיע לו, כי הוא מקציב לו שלשים יום לסלוק החוב, ולאחר ימים אלו יטיל את החוכר ואשתו לכור טחוב ואפל ואת ילדיהם יקח לעבדים.

ישבו החוכר ואשתו בלב שבור ונסו לטכס עצו, אוּלם ככל שהוגיעו את מוחם לא מצאו פתרון מניח את הדעת. נענתה האשה ברב תמימות ואמרה לבעלה שאף הוא היה תמים וישר: "אין לנו אלא לפנות במכתב אל אבינו שבשמים, רק הוא יוכל להושיע אותנו מהצרה הזאת ולפתח לנו שערי רחמה". הלך הבעל אחר עצת אשתו וקבל את דבריה כפשוטם ממש, ישב וכתב אגרת ארכה ומפורטת, בה תנה את כל צרותיו על מטה לחמו שנספר, על החוב הגדול שמעיק על צוארו ועל אימיו הפרוץ להשליכם אלי בור, ועתה עומדים הם בפרם חג הפסח וביתם ריק, בסמיך את פתיבת המכתב, נבדד לפתע ותלה עינים תמהות באשתו. מה יעשה עתה? כיצד ישלח את המכתב למלך מלכי המלכים אשר שכינת עזו בגבהי מרומים? והאשה מצאה מיד פתרון גם לענין זה ואמרה: "הבה ונצא אל היער הסמוך לעירנו, שם נניח את המכתב ומשם יקחונו האלקים ויעתרו לנו". לא ארכה השעה והמכתב נשלח לתעודתו כשהוא מנח אחר כבוד ביער, והשנים חזרו לביתם סמוכים ובטוחים כי קרובה ישועתם לבוא, עד שבמעט ונשפח מלבם הפחד מהפרוץ ואימיו.

בשבוע שלפני חג הפסח, יצא מלך פולין יחד עם חבריו האצילים וחייליהם למסע ציד ביערותיה הקטנים של המדינה. מאת ה' היתה זאת, והשירה הגיעה אל היער בו הניח החוכר התמים את מכתבו. מסע הציד החל והמלך רכב במהירות על סוסו, בעוד ידו אוחזת בכלי המלקחה כדי לצוד את חיות היער, ולפתע ראה גליון ניר מנח על אחד הגזעים בער. הדבר הפליא מאד את המלך, ושלישו מהר להביא לפניו את המכתב. עין בו המלך קלות ונלה מיד, כי המכתב נערוף בלשון היהודים ואין הוא מביין בה מאימה. חשש התעורר במלך, שמא נמסרו במכתב סודות מדינה כמסרים, ולכן צוה לזמן לפניו את רב היהודים מהעיר הסמוכה, וכשהלה הגיע דרש ממנו המלך לתרגם את המכתב שנמצא ביער, מלה במלה. ישב המלך ועשה את אָזונו באפרנסת, ושמע כיצד הרב קורא את מכתבו של החוכר היהודי שפונה אל המלך ומבקש ממנו להושיעו מצרותיו הגדולות. מפיין שהרב תרגם את דבר הפניה למלכו של עולם לשפתו של המלך, דקה הלה כי המכתב ממען אליו והוא התפלא פליאה ותמהון, "מהיכן ידע חוכר יהודי זה שעתידי אני לבקר ביער, עד שהשפיל להכין לי שם את המכתב הלוה? אין זה אלא שיהודי פקח הוא". בהקשה שנתקבה בטוב טעם מצאה חן בעיני המלך והוא צוה עד מהרה על שלישו לשלח סכום גדול של מעות אל היהודי, סכום שיספיק לו לשלם את החוב לפרוץ ואף לרכש את כל צרכי החג בהרחבה.

עם הגיע שליחו של המלך לביתו של החוכר, קבלו הלה בשויון נפש, כי הרי סמוך ובטוח הוא שהקב"ה יושיע אותו מצרותו, והוא מהר אל ביתו של הפרוץ והשליש בידיו את סכום החוב פלו. אל מראה פניו המפתעות של הפרוץ השיב היהודי בקצרה כי ישועתו באה לו מן השמים, והדבר הכעים את הפרוץ שפעם על הפרוץ היהודי שנשטמ ממנו ברגע האחרון. ברב זעמו החל הפרוץ לתת עינו בכוס, ומאז החלו עסקיו להתדרדר והמארה שלטה בעסקיו. לעפת זאת, אצל החוכר היהודי החלה ההצלחה להאיר את פניה ובכל אשר פנה הצליח ה' בעדו, עד שגרוף הון רב ועלה בידו לרפש את אחרתו הפרוץ שירד מנכסיו ומקרה במחיר מוזל. הצלחתו של החוכר היתה לצנינים בעיני הפרוץ לשעבר שירד מנכסיו והוא טפל עליו עלילת שקר, כאילו היהודי הוליכו שולל והוציא ממנו בממקה את האחזה בלה, אוּלם כאשר הגיעו לבית המשפט, הוכיח היהודי כי הפל נרפש על ידו פחק והציג מסמכים כתובים וחתומים על כך. הדברים התגלגלו עד לארמונו של המלך, וכשנדרש החוכר להסביר כיצד הצליח בזמן פה קצר להתעשר בעשר מפלג, ספר על דבר המכתב ששגר לקב"ה והאוצר הגדול שנשלח אליו. תחלה גחכו השומעים לשמע דבריו, אלא שהמלך קם וספר כי הוא ששלח אליו את הכסף הרב והוציאו זכאי במשפט.

מאורות

הנאון רבי יונה תאומים זצ"ל ה"קיקיון דיונה" ליום ההולוא ט"ו בניסן תכ"ה

מגדולי מרביצי התורה בתקופת ראשוני האחרונים, אשר ראה בעני עמו בגזרות ת"ח ות"ט ונשא בסבלותיהם של ישראל, נולד בעיר פרג ובבחרותו למד אצל דודו זקנו, רבי פניחס הורביץ גיסו של הרמ"א. במשך חמשים ושלש שנה בהן ברבנות של קהלות מפורסמות בישראל ומאז היותו כגון עשרים כבר הרביץ תורה בישראל והעמיד תלמידים לאלפים, בהם רבי יצחק הגדול ממוזנא ורבי יהודה ב"ר ניסן בעל "בית יהודה" ועוד רבים מגדולי ישראל בדור שלאחריו. לאחר חרבן קהלות פולין, עבר להגות ברוינה ומשם התקבל לרבנות העיר מן וְשם הנהיג את קהלתו בגאון עד סוף ימיו. נודע על שם ספרו "קיקיון דיונה" על סגיות הש"ס בדרך הפלפול, שהפך לאחד מנכסי צאן הפרזל של עולם התורה והישיבות. אחד מגדולי הדור שלאחריו, חלק על פסק הלכה שלו ושל רבי השיל מקרקא, ולא השלים את שנתו.

רבי יונה היה צאצא לגאונים קדמונים ונחשב בראש המשפחה "פרנקל - תאומים", צאצאי משפחת תאומים העתיקה שספורי אגדה על מקורה ופשר כנראה עברו מאב לבן, וזאת השניה היתה בתו של רבי מאיר וזקל ממשידי ועד קהלות ליטא ובנו של השר המפורסם רבי שאול וזקל המבנה מלך פולין ליום אחד. זכה להעמית בנים וחתנים גאונים ישראל, ונאמר עליו ש"כול בניו ונכדיו הקהה אדירי התורה ושלישלת היחסין, שהאירו פני תבל בתורם וקדשתם". נפטר בחג הפסח בהיותו בן ע"ג ונקבר במץ.

יוסיף דעת

אחד מפיזי ההגדה בקהילות אשכנז, הוא הפיוט "אז רוב נסים", מחבר הפיוט, הוא הפייטן הקדום בני (נבאי), שחי במאה ה-16 לפני 1600 שנה. משערים שחיבר מאות פיוטים ורובם לא שרדו, למעט כמה פיוטים בודדים. בספר הזכירה של רבי אפרים ב"ר יעקב מבין, אחד מבעלי התוספות ותלמיד הרבאביה, מובא שניי היה רב של רבי אלעזר הקליר ומאחר הפיוט הקליר עלו על שלו התקנה בו הוטל עקרב במנעלו שהרגו, ומשום כך לא נהגו לומר את פיוטיו עד שאבדו, יש שכתבו, שחלוש "הטיל לו עקרב במנעלו" הוא לשון מליצה של כפירה והזיק. בניית קהיר התגלה כתב יד גדול של פיוט בני והללו נאספו בדורנו וראו אור. הפיוט "אז רוב נסים" לא התחבר במיוחד לפסח, אלא הוא חלק ממערכת פיוטים לשבת כפי המנהג הקדום שהיה בארץ ישראל לקרוא מדי שבת בתורה רק חלק מפרשה שלימה ולסיים את התורה כל שלוש שנים, ופיוט זה הוקדש לקריאת המתחילה בפרשת שבפרשת שמות "יהי בחצי הלילה", ברבות השנים התגלגל הפיוט להגרות אשכנז והאסיליה ולמחזורי רומניה. בפיוט מובאים כל המאורות שאירעו לעם ישראל בליל פסח, אולם לא על כולם נאמר בפירוש שאירעו בו בניסן אך נמצאו להם רמזים. בלילה זה נלחם אברהם אבינו עם ארבעת המלכים, הקב"ה בא אל אבימלך בחלום הלילה אחרי שלקח את שרי, וגם אל לבן הארמי שרדף אחרי יעקב, באותו לילה נותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד גלות השחר, בו אירעה מכת בכורות במצרים והשאילו לבני ישראל את כליהם, בו אירעה גם מלחמת סיסרא שר צבא יבין מלך כנען, ובו חירף רבשקה שליחו של סנחריב את ה' והניף ידו לכבוש את ירושלים, באותו לילה מת כל מחנה אשור שמנה 185 אלף ראשי גייסות, וניאל פתח בו את חלומו של בלשצצר שהשתכר בכלי קורש ונהרג בו בלילה, המן כתב את גזירתו בלילה זה ונודדה בו שנת המלך. הפיוט מסתיים עם התפילה לגאולה הקרובה "תאיר כאור יום חשכת לילה".

הצדיק שעמד בנסיון

בכפר פרינקטשוב שבפולין, התגורר צדיק נסתר ושמו רבי רפאל דובז'ינסקי, שאף אביו רבי יחיאל מיכל היה צדיק נסתר. בגו של רבי פריש חסיד מקוטנא.

ר' רפאל התפרנס בישר ממכשלת שחר מהפריץ, אך לא זכה לבנים ולא חדל מלהתפלל ולקנות זנס. חדשים ספורים לפני חג הפסח, השתקע בכפר כפר חדש שונא ישראל מרנק. עם הגיעו אל הכפר, גלה את האהדה הגדולה שהפריים רחשו ליהודי ישר הדרה, והדבר חרה לו מאד. הוא החל להציר את צעדיו בכל דרך אפשרית, נשא נגדו נאמי שטנה ודרש מהפריים שלא לבקר בבית המזיגה של היהודי, אולם רב האפרים לא הצליחו להתגבר על תאוותם לטפח המרה והוסיפו לבקר בביתו. נסה הכפר לדבר על לבו של הפריץ שיטטל את חוזה החכירה של היהודי, אך גם הוא טרב להתפטר מהיהודי הנאמן.

כמעט שרפו ידיו של הכפר, אך לפתע נזכר פי חג הפסח מחקר ובא. היטב ידע, כי החוכר יצטרף למכר את חמצו לנכרי, ומהר להציע לקונה הקבוע של ר' רפאל סכום כסף גדול בתנאי שלא יקנה השנה את החמץ, וגם את שאר הפריים הזהיר הכפר לכל יהיו לקנות את החמץ ולא לגלות ליהודי שמץ דבר מהמתרחש.

ערב פסח הגיע, ור' רפאל היה עוסק בהכנות לחג. מדי פעם הציץ בחלון לראות אם הגוי כבר הגיע לקנות את החמץ, אולם לצערו בושש האיש לבוא. דאגה זחלה אל לבו והוא מהר לביתו של הגוי, ולחודתו גלה כי הבית נעול והגוי נעדר מהבית. לשוא נסה ר' רפאל להציע לפריים לקנות את חמצו, ועל נקלה הבין כי ידו של הכפר המרשע במעל. הזמן הלך ואזל, וכשר' רפאל הבין כי לא נותרה לו ברירה, התמלא בעז ותעצומות וקבל דין שמים באהבה. הוא פתח את דלתות בית המזיגה לרוחה והכריז בפולנית בקול גדול: "הריני להודיע לכל הפריים, כי מפקיר אני את כל החמץ שיש לי בבית ומי שרוצה יכול לבוא לטל באות נפשו". עם סיום ההכרזה, פנה והלך בקומה זקופה אל ביתו שעמד במרחק מה. במשך כל ימי החג היה ר' רפאל שרוי בשמחה גדולה על שהצליח לעמד בנסיון הגדול, ולאשתו לא גלה דבר פדי שלא לצערה.

עם סיום חג הפסח, פנה ר' רפאל לכוון המכשלה ובדרך פגש את אחד הפריים. "ודאי היתה בכפר חגיגה גדולה בימי החג", אמר לו ר' רפאל. הלה נתן בו עינים תמהות ור' רפאל הסביר: "הרי יכולים הייתם לשתות יין ושכר ללא הגבלה בבית המזיגה שלי". לפליאתו אמר הפרי: "מה פתאום שתינו? מדי אחרי שעזבת את המקום, הופיעו שני פלבים שחרים גדולים והלכו עמנו ליד הפתח פשהם דרוכים ומוכנים לקדם את פני הבאים. כך הם עמדו במשך כל ימי החג ואניו בשניהם החדות על כל מי שנסה להתקרב. אף אחד לא הסתכן בנפשו להתקרב אל המקום והכל נותר על תלו". ר' רפאל קבל את דברי הפרי בתדהמה ולא הבין את פשר הדבר, אך פשהתקרב אל בית המזיגה ראה אמן שני פלבים עזי נפש עומדים ליד השער הפתוח. ר' רפאל הסס מעט, אך פשהתקרב אליהם, התחככו בו הפלבים מעט ורחחו את נעליו. מיד לאחר מכן, פששו בזנבם ונעלמו מהמקום במהירות.

עמד ר' רפאל נבוך ולא ידע מה לעשות. מחד, שמח מאד על שמן השמים שלחו לו שני שליחים נאמנים כדי לשמור על רכושו, אולם מאידך לא רצה ליהנות מהנס ולהותיר אצלו חמץ שעבר עליו הפסח. לבסוף החליט לשאל בעצת רבי ליבוש חריף שהיה מגאונים הדור, והוא פסק להתר לאחר ששקל היטב בדבר.

למרות ההתר, המשיך ר' רפאל להתחבט ואמר לעצמו: "הגם שכל רכושי טמון באותן חביות שכר, ואם אבער אותן מן העולם ישבר משה לחמי, והגם שקהר פסק לי להתר, אני רוצה להקל בדבר ועלי להחמיר בעצמי". ההחלטה גמלה בלבו ומאומה לא יזונו מדעתו. עם הגיעו אל בית המזיגה, פתח ר' רפאל את כל חביות החמץ והזמין באדיבות את כל הפריים שפסביכה לשתות לכל חשבון. תחלה לא האמינו הפריים לדברי היהודי וחסבו כי הוא מזהל בהם. אך פשראו שהמשקה חריף נגר על הרצפה ללא הרף, מהרו להשתמש בפיות פעורים תחת הפרזים ושתו כלוא לגמיהם, עד שדעתם הטשטשה עליהם בשכרותם.

מסירות נפשו של ר' רפאל עוררה רעש גדול בשמים, ולתקופת השנה, ילדה אשתו הצדקנית מרת ראדה (נקדת רבי זאב וולף אוברבך אב"ד לונטשיץ) בן שהאיר את העולם בצדקותו, הוא הצדיק הנודע רבי אברהם לנדא מששכנוב, שעליו אמר השרף מקוצק: "מי יכול להדמות לאיש קדוש כזה, שכל איבריו הם תורה וקדשה", אחריו נולדו לו שני בנים נוספים ושתי בנות שנשאו לגאונים וצדיקים.

צדיקים אמרו על ר' רפאל שזכה לגלוי אליהו, אך הוא התנהג בענוה והיה נחבא אל הפלים. הוא נפטר בשנת תקפ"ד ומחלציו יצאה משפחה מפארת בישראל.

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש

ואבא אתכם אלי - עוד ירצה על דרך אומנם ז"ל, אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים מיד כו, והטעם פדי שלא ישתקעו בבחינת הרע בטמאת מצרים ולא תהיה חס ושלום עוד תקומה לשונאיהם של ישראל, לזה מהר להוציאם פדי שיעמדו במקום קדוש, והוא אומרו **ואבא אתכם אלי**, ד"ק תבת אלי לשלל השתקעות בחלק הרע והמאן לצלו, והבן:

בין הערבים פסח לה - פרוש, חלק הנוגע לה מקרבן פסח שהוא מתן דמים והקטרת חלבים, היה בין הערבים, אבל חלק הנוגע לישוראל שהוא אכילת הקשר היה בליל ט"ו על מצות ומרורים. עוד ירצה באומרו **פסח לה**, לצד שפסח מצרים שהוא פסח ראשון עשוהו לאהבת הערב והמועיל, הערב שאמרו ז"ל שנתבשם פסחו של משה מרהוות גן עדו, ועין מה שפרשתי בפרשת בא, והמועיל לפסח המשחית על פתיים, וכאן אמר כי פסח דורות יעשוהו לשם ה' הגם שאין בו אחד משתייהן:

אל מוציאם ממצרים - ונראה על דרך אומנם ז"ל, בכל דור דוד חבי אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, על פן אמרו יודעי פנימיות התורה כי כל ליל פסח מתבררים בחות הקדשה מהקלפה ונוספים בעם בני ישראל והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים, והוא אומרו אל מוציאם, כי לא יצאה ראשונה לבד אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנוקר, ונתן טעם כתועפת ראם לו, פרוש כי ה' מוסיף ומחזק אותם לרומקם ואין קץ לרוממות אשר חשב ה' עליהם עד יגר שלא ישאר שום מערכת הרע בקדשה:

דברי הימים

המאורעות שאירעו בט"ו בניסן

בט"ו בניסן ב"ח, כשהיה אברהם אבינו בן 70 (או 5 שנה מאוחר יותר), התקיימה ברית בין הבתרים בין הקב"ה ואברהם אבינו. בט"ו בניסן ב"ג, נלחם אברהם אבינו עם ארבעת המלכים, ניצחם והציל את לוט בראחיו וגיסו. בט"ו בניסן ב"מ, באו המלאכים לברש לאברהם אבינו על לידת יצחק, והוא נולד ביום זה בשנה שלאחר מכן בשנת ב"מ"ח. את 400 שנות השעבוד החתיל הקב"ה למנות מאז לידת יצחק עד יציאת מצרים בשנת ב"תמ"ח. בט"ו בניסן ב'קע"א, קיבל יעקב אבינו את הברכות מיצחק אביו.

בט"ו בניסן ב"ר"ה, רדף לבן אחר יעקב אבינו והקב"ה בא אליו בחלום הלילה והזהירו שלא ירע לו. בט"ו בניסן ב'תמ"ז, התגלה הקב"ה למשה בסנה וציווה אותו לגאול את בני ישראל ממצרים. בט"ו בניסן ב'תמ"ח, יצאו בני ישראל ממצרים ביד רמה, לאחר מכת שארעה באותו לילה. בט"ו בניסן ב'תמ"ט, חגגו בני ישראל את הפסח בארץ ישראל וכלו עדיין מהמזון ולמחרתו פסק. בט"ו בניסן בשנת ב'תרכ"ו לערך, אירעה מלחמת סיסרא שר צבא יבין מלך חצור.

בט"ו בניסן ג'ר"ג, הכה מלאך ה' במחנה אשור והרג בהם 185 אלף ראשי גייסות. היה זה אחר נאמו ביום זה של רבשקה שליחו של סנחריב (שהיה יהודי מומר ו"א שהוא בנו של חזקיהו עצמו שיצא לתרבות רעה) שחירף את ה' וחזקיהו קרע את בגדיו. בט"ו בניסן בימי דרישוש, נושע דניאל מגוב האריות. בט"ו בניסן ג'תלת"ג, נפלה מצדה ובכך הסתיים המרד הגדול של יהודי ארץ ישראל כנגד השלטון הרומאי ששרף את בית המקדש השני.

משיבתי

באחת השנים הראשונות אחר שרבי אהרן מבלז עלה לארץ הקודש, בשנת תש"ז או תש"ח, בקש הרבי בליל הסדר מאחד מילדי המשפחה לומר פנהוג את הסמנים של ליל הסדר, אולם הילד התבייש וסרב. הפצירו בו הרבי ואחיו רבי מרדכי שוב ושוב, ואמרו לו: "נו, אמר קודש", אך ללא הועיל. בינתיים, קם איש פשוט ותמים שבא לראות את הסדר של הרבי, עלה על הספסל והחל לומר קדיש, "יתגדל ויתקדש שמה רבא". פרצו בלם בצחוק למראה התמימות של האיש שהחליף בין קדש לקדיש, וכשהבחין האיש בכך ירד מהספסל וברח החוצה. הרבי נהנה מאד מתמימותו של היהודי הפשוט, העלה שחוק על פיו והמשיך בעריכת הסדר.

אחד מחסידיו של רבי מנחם מנדל מקוצק, זכה לאחר השתדלות מרבה להסב אצל רבו בליל הסדר, ויחל לראות את פני אליהו הנביא. בשהגיעו לאמירת "שפך חמתך", רץ החסיד אל הדלת כדי לקבל את פני התשובי, אולם הרבי קרא אחריו: "אליהו הנביא לא מגיע דרך הדלת, אלא מגיע דרך הכב"...

פעם הלה ה"אבני נזר" מסוכטשוב ופצע חמור התנהה לו בגרונו. עקב כך, לא היה בכוח לאכול רק מאכלים רכים, וכשהגיע ליל הסדר הצטער מאד שלא יוכל לאכול את הפזית הראשונה של מצוה, פחיוב התורה. החל ה"אבני נזר" לומר את מאמר הזהר על המצה המכונה שם "מיקלא דאסוּתא" - מאכל הרפואה, וחרו על הנאמר פעמים מספר בהתלהבות. לאחר מכן, אכל במסירות נפש את שני הפזיתים של המצה ופניו נהרו על שזכה לקיים את המצוה הגדולה. בני הבית חשבו שאביהם נרפא מפצעו ונסו להציע לו מאכלים שונים, אך הוא הראה להם שאין בכוחו לאכול מאומה, וגם מהמרק לא הצליח לגמע אפילו פה אחת.

אל ביתו של רבי מיכל דיין, נכנס פעם אדם ביום בדיקת חמץ, ושאלה הלכתית בפיו. התפלל האיש בשלא ראה כל תכונה בבית ונמרוקים לחג, ואף החמץ עדין נראה על שלחן האכל. הבחין הרב בתמיהתו ואמר: "דע לה, שכל ההכנות לפסח לא שוים מאומה פאשר האדם בא לכלל פעם, והיות והרבנית אינה חשה בטוב מעדיף אני לקיים את ההלכות בפשוטן ולותר על הקמרות הרבות, כדי שלא לבוא חלילה לידי רגז והקפדה".

ארע פעם, ומחמת טרדות החג החליפו משמשיו של ה"אהבת ישראל" מויז'ניץ את מצות המצה שהרבי אפה בערב פסח במצות רגילות, ולא עלה בידם לזהות את המצות המיוחדת. כשנודע הדבר לרבנית הצטערה ונזפה במשמשים, וכששמע זאת הרבי הרגיע את הרוחות וספר: אצל אחד הצדיקים הכינו פעם את צרכי הפסח ולפתע קפץ פנימה תרנגול מהחצר ועורר מהומה בבית. הרים אחד מבני הבית את קולו ונזף באחרים שלא סגרו את הפתח פראוי, וכששמע זאת הצדיק יצא מחדרו ושאל לפשר הרבי. נענה הצועק ואמר "תרנגול חמץ עלה ברגליו על מאכלי הפסח! בטל הצדיק את דבריו ואמר "הרי אמרו חז"ל, שכל הכועס פאלו עובר עבודה זרה, ואתה מספר לי על תרנגול חמץ"?

בליל הסדר בביתו של רבי מנחם מנדל מקוצק, ישב אצלו אורח אחד שהיה להוט אחר הטפה המרה, וכשקמו בלם לומר "שפך חמתך" מהר הלה והריק לגרונו פהרף עין את הגביע הגדול שמזוגו לאלהו הנביא. כשסימו את הקריאה, הבחינו בגביע הריק וחינו פי יד האורח בדבר. חש הלה בפמטים של המסבים ופניו התפרכמו, אך הרבי מהר להרגיע את רוחו ואמר: "אל תתבייש, הרי גם אליהו הנביא הוא אורח, ואם הוא לא שתה את היין, בדיון הוא שתשתהו אתה שאורח הנד"...

ביתו של רבי עקיבא איגר היה פתוח לרוחה בכל ימות השנה וקל וחרמ בפסח, בו קיים בפשוטו את דברי בעל ההגדה "כל דכפני ייתי וייכל, כל דצריך ייתי ויפסח". פעם אחת, באמצע שהיה רבי עקיבא מסב ומספר ביציאת מצרים, נתקלה ידו של אחד האורחים בגביע היין שלפניו, נפל הגביע והיין שנשפך הכתים את המפה הצחורה. אדמו פניו של האורח, וכשראהו רבי עקיבא בבשחו, היסט בתשאי את השלחן עד שגם הגביע שלפניו נפל ואמר: "דומה לי שהשלחן אינו עומד פראוי".

שאלו פעם את רבי מאיר מפרימישלין: "מניחים אנו מרור זכר לשעבוד במצרים, חרסת זכר לטיט, מצה זכר ללחם העני, אולם אין אנו עושים זכר לרכוש הגדול שהוצאנו ממצרים?" השיב רבי מאיר: "זכר אנו עושים למרור ולשעבוד, שכן הללו נותרו עד היום. אולם מהרכוש הרב לא נותר מאומה, ומה לנו לעשות לו זכר"...

מטעם

ולמען תספר באזני בנה ובן-בנה (שמות י"ב.)

כנגד ארבעה גנים דברה תורה, אחד חכם, אחד רשע, אחד תם ואחד שאינו יודע לשאל. ורמזה לנו התורה כאן, שאמנם יש חיוב לספר את ספור יציאת מצרים לכל אחד מהגנים כפי יכולתו, אולם יש להקדים את הבן הרביעי שאינו יודע לשאל ולהאיר את עיניו, ולכן מטעמות התבות באזני בנה ובן-בנה, בטעמי קדמא ואזלא רביעי, שצריך להקדים וללכת אל הבן הרביעי. (כהלכות הפסח)

זבח-פסח הוא (שמות י"ב.)

רמז יש כאן לתשובה שונים לבנים השואלים "מה העבדה הזאת לכם?" לכס ראשי תבות כדי לטהרנו מטמאותינו, והתשובה לכך "פסח הוא זה" בטעמי קדמא ואזלא, להביט על הדורות שקדמו לנו וללכת בעקבותיהם באמונה. (קנה בינה)

בעבור זה (שמות י"ב.)

בטעם מנה, לרמוז לדברי בעל ההגדה: "בעבור זה לא אמרתי, אלא גשעה שמצה ומרור מנחים לפניה". (מלתי בטעמא)

והגדת לבנה (ש"ו)

בטעמי זקף קטן, לרמוז שהבן הקטן שאינו יודע לשאל הוא בבחינת נופל, וחובה על האב ללמדו ולקוף את קומתו הרזוחנית. (ברכת אברהם)

מדגש

מגיד מפרסם עמוד פעם בפסח ודן שנתו עסקה בשאלה הידועה שמוכרת בספרי דרוש רבים, מדוע לא נזכר שמו של משה רבנו בהגדה אפילו פעם אחת, והאריך בתוצאים רבים ומעניינים, אך כשפים הראה לו יד קטן שנאמר בפרוש בהגדה: "ויאמינו בה" ובמשה עבדו" ויאלם דם. אולם הקשיה עומדת במקומה, שכן משה מוכר כאן כגדוד אנבי, ובגוף הקדום של ההגדה המובא בהגדת הגאונים והרמב"ם, לא מוזכר פסוק זה. אחרים חזקו את התמיהה בכך שמוכרים בהגדה דברי יהושע ברנאי: "בעבר הנחיר ושבו אבותיכם מעולם" ולא הובאו פמתבקש המשך הדברים שם: "ויאלח את-משח ואת-אחרון ואנף את-מצרים". תרונם שונים נאמרו בדבר, ובעיני דברי הגר"א מוילנא כדי לחזק את האמונה שנאלת מצרים נעשתה בדי' ה', ולא ביד מלאך ושליה.

ממלח

כשבקר המגיד מדקנא בעיר ברלין, יצא פעם בחל המודע פסח ונתקל בהבונה של משכילים פוזקי על. אמר לו אחד מהם: "שאלה יש לי לשאל, מדוע נכתבו עשר המכות בהגדה של פסח, ולא ב'יתן לך' כשהוא מצביע פתבת לך? על המגיד לקול לעגם של חבריו. הציץ בו המגיד בעיניו הפקוחות ואמר: "אם היו המכות פתבות ב'יתן לך' (והראה באצבעו על השואל הקנטרן), היה משמע מזה שהמכות תבואנה רק עליה ולא על חבריה, אולם עקשו שנתבתו בהגדה, הרי המכות הן לך וקף, לך פי לך, לך אף לך, והראה באצבעו על כל אחד מחברי הקנפתיים...

מנהג הוא לשרוף בשרפת חמץ גם את הנר שלאורו בדקו את החמץ. פי החמץ מרמז על העברות והיצר הרע, ויחד עם העברות צריך לשרוף גם את המקטרג שמסיע לחפש ולתור אחר עונותיהם של ישראל (מסור ברור)